

CUMHURİYETİN BAŞINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DENİZ GÜVENLİĞİ STRATEJİSİ*

Kenan ŞAHİN**

Öz

Bu makalenin amacı, Türkiye'nin istikrar, denge ve meşruiyet temelli geleneksel dış politikasının cumhuriyetin başından itibaren gelişen deniz güvenliği stratejisi ile uyumunu tartışmaktır. Geleneksel dış politika ilkelerinin Türkiye'nin deniz güvenliği stratejisiyle ne derece örtüştüğü sorgulanırken daha iyi bir deniz güvenliği yönetimi için uygun stratejiler değerlendirilecektir. Gerçek ve potansiyel gücü üzerinden ele alınması gereken Türk donanmasının hem bölgesinde güçlü olması hem de diğer ülkelerin donanmalarıyla rekabet edebilmesinin şartı uzun dönemli, bütüncül ve esnek deniz güvenliği stratejilerine bağlı olduğu dile getirilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin meşru deniz yetki alanlarını kapsayan, boğazları ile limanlarının tehdit ve risklerden uzak olmasını sağlayacak koordineli deniz güvenliği stratejileri inşa edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca uluslararası sistemin dinamikleri ile zamanın koşullarını dikkate alan uzun dönemli deniz güvenliği stratejisi, Türk Deniz Kuvvetleri'nin uluslararası politikada Türkiye'nin hak ve menfaatlerini daha güçlü biçimde savunmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda makale ilk olarak, denizlerde stratejik planlamanın önemine binaen stratejinin temel belirleyici unsurlarını ele alan bir kavramsal çerçeve sunacaktır. Ardından Cumhuriyetin başından itibaren Türk dış politikasının tarihsel seyri, denizde güvenlik ve strateji odaklı pencereden aktarılacaktır. Nihayetinde Türkiye özelinde deniz güvenliği stratejisinin dış politikada daha etkili olabilmesi için gerekli altyapı doğrultusunda öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Güvenliği, Denizde Strateji, Türk Dış Politikası, Türk Deniz Kuvvetleri.

MARITIME SECURITY STRATEGY OF TURKISH FOREIGN POLICY FROM THE BEGINNING OF THE REPUBLIC TO THE PRESENT

Abstract

This study focuses on the compatibility of Türkiye's traditional foreign policy based on stability, balance, and legitimacy with the maritime security strategy that

* Bu makale, Türkiye'nin Deniz Hukuku ve Güvenliği adlı kitapta eşzamanlı yer alması planlanan bölümün Cumhuriyetin geleneksel ilkeleri ekseninde yeniden değerlendirmesine dayanmaktadır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu, Beşerî ve Sosyal Bilimler Bölümü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, ksahin@dho.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-7404-6608>

has evolved since the beginning of the Republic. While questioning the extent to which traditional foreign policy principles overlap with Türkiye's maritime security strategy, appropriate strategies for better maritime security governance is evaluated. The Turkish Navy, which should be considered in terms of its actual and potential power, depends on long-term, holistic, and flexible maritime security strategies to be strong in its region and compete with other countries' navies. This framework emphasizes the importance of building coordinated maritime security strategies that Türkiye's legitimate maritime jurisdictions and ensure its straits and ports are accessible from threats and risks. Moreover, a long-term maritime security strategy that considers the dynamics of the international system and the conditions of the time will enable the Turkish Navy to defend Türkiye's rights and interests in international politics more decisively. Accordingly, the paper will first present a conceptual framework that addresses the critical determinants of strategy, given the importance of strategic planning at sea. Then, the historical course of Turkish foreign policy since the beginning of the Republic is presented from a maritime security and strategy-oriented perspective. Finally, recommendations are presented in line with the necessary infrastructure for Türkiye's maritime security strategy to be more effective in foreign policy.

Keywords: Maritime Security, Maritime Strategy, Turkish Foreign Policy, Turkish Naval Forces.

Giriş

Dış politika ile yakından ilişkili strateji ve güvenlik unsurlarını denizler özelinde değerlendirebilmek için dikkate alınması gereken koşullar yanında, denizciliğe ilişkin birçok sektörü ilgilendiren konular hakkında teknik bilgi-birikime ihtiyaç vardır. Dış politikada başarılı bir deniz güvenliği yönetimi için denizcilik kurallarının uluslararası sistemin dinamikleri çerçevesinde ne anlama geldiği de iyi bilinmelidir. Bu deneyime sahip devletler, denizlerdeki risk ve tehditleri öngörmede, anakaralarını savunmada ve uluslararası rekabette avantaj elde edebilecektir. Küresel ile bölgesel çapta yaşanan radikal değişimler karşısında deniz güvenliği alanındaki gelişmelerin anlamlandırılıp açıklanması, devletlerin uzun vadede dış politikalarında savunma ile güvenlik odaklı kuracakları stratejileri belirleyecektir.

Tarihi, kültürü ve jeopolitik konumu ekseninde ciddi bir askerî tecrübeye sahip Türkiye'nin uzun soluklu, koordineli bir deniz güvenliği stratejisi oluşturup bunu zamanın koşullarına uyarlaması bağlamında yeterince tartışma yoktur. Ayrıca, Türk dış politikasının çok boyutlu gündemi, denizle ilgili unsurların diğer dış politika konularına kıyasla daha geri plandadır. Oysa, ulusal çıkarlarını etkileyen gelişmeler karşısında Türk dış politikası karar vericilerinin güvenliğe ilişkin deneyimler ile denizlere ilişkin farklı stratejilerden uzak olması düşünülemez. Üç tarafı denizlerle çevrili bir coğrafyada, önemli boğazlara sahip ve uluslararası ticari transit durakların olduğu bir ülkede, deniz hukuku ve güvenliği, deniz çevresinin

korunması, liman güvenliği ve emniyeti bağlamında kapsamlı planlamalar gerekmektedir. Bu doğrultuda ilanının yüzüncü yılını kutlayan Türkiye'nin istikrar, denge ve meşruiyet temelli geleneksel dış politikasının cumhuriyetin başından itibaren gelişen deniz güvenliği stratejisi ile uyumu bu çalışmada tartışılmaktadır. İlk olarak, denizlerde stratejik planlamanın önemi nedeniyle stratejinin temel belirleyici unsurlarını ele alan bir kavramsal çerçeve sunulacaktır. Daha sonra, Türk dış politikasının tarihsel seyri, denizde güvenlik ve strateji odaklı pencereden aktarılacaktır. Nihayetinde cumhuriyetin yüz yıllık geçmişi bağlamında söz konusu hukuki ve siyasi temelli stratejik unsurların hem geleneksel ilkeler açısından durumu hem de deniz güvenliği stratejisine katkısına dönük değerlendirmelere yer verilecektir.

1. DENİZLERDE STRATEJİ

Askerî güç ile siyaseti aynı potada uzlaştırmayı hedefleyen stratejik çalışmalar, Türkiye'de yakın zamanlara kadar ihmal edilmiştir. Düşünce ya da stratejik araştırma kuruluşu olarak adlandırılan kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olsa da bu kurumların bilimsellikleri sınırlıdır. Bazı dönemlerde alan uzmanı çeşitli akademisyenlerin katkılarıyla zorluklar aşılabilsede bilimsel analizleri görmek hâlâ zordur. Buna karşılık, az da olsa sundukları nesnel bilgilerle analitik olma kaygısı güden, ele aldıkları konuları eleştirel süzgeçten geçirme hassasiyeti gösterilen stratejik çalışmalar ise savunma ve güvenlik alanlarında dış politika karar vericilerine yol gösterici eylem planları ortaya koyabilmektedir.

Soğuk Savaş sırasında devlet merkezli biçimde güç ve güvenlik eksenli gelişerek zirvesini yaşayan stratejik çalışmalar içerisinde, deniz güvenliği ve stratejisi tali konular arasındadır. Buna paralel Türkiye'de deniz kamu hukuku ve deniz güvenliği stratejisi gibi konulara son yıllarda nispeten artan ilgiye rağmen bu konuların da yeterince incelendiği söylenemez. Deniz güvenliği stratejisi oluşturma yetisine sahip bilimsel bilgi üretecek kişi ve kuruluşların eksikliği yanında hem ilgili konuların teknik bilgi-beceri gerektiren yönü hem de deniz kamu hukukuna ilginin geri planda olması çalışmaları çoğaltmamıştır. Bu nedenle denizin zor koşullarıyla baş edebilecek, askerî gücü etkin kullanımını sağlayacak siyasal, hukuksal ve diplomatik seviyede bilgi üretimine ihtiyaç devam etmektedir. Türkiye'nin deniz hukuku alanında yetkin uzmanlara sahip biçimde dış politikasında özgün deniz güvenliği stratejileri geliştirebilmesi de yine üniversiteler, düşünce kuruluşları, bağımsız uzmanlar başta olmak üzere tüm ilgililerin çalışmalarının artmasından geçmektedir.

Yönetim sanatı olarak bilinen stratejinin tarihi kökleri güç ile ilişkili olmasının yanı sıra çoğunlukla askerî niteliktedir. Örneğin Hart (2003, s. 38), strateji kavramını, askerî kuvvetin fiilen sevk ve idaresinde anlamını bulan komutanlık ile eş değer görmektedir. Aslında kökeni itibarıyla Eski Yunan'da ordu anlamında gelen "*stratos*" ile Eski Mısır uygarlıklarında en

yüksek sivil ve askerî idarecileri niteleyen “*strategoos*” sözlüklerine dayandığından, kavramın askerî olarak algılanması çok da yanlış sayılmaz (Dedeoğlu, 2018, s. 92). Buna rağmen tarihi açıdan birçok değişikliğe uğrayan ve farklı perspektiflere göre anlamlandırılabilir strateji (Freedman, 2013), sivil ya da askerî birçok alana uyarlanmakta, çok yalın biçimde belirli amaçlar doğrultusunda tasarlanan plan veya yaklaşımları ifade etmektedir. Dolayısıyla siyaset penceresinden bakıldığında strateji, devletlerin tarihsel ve kültürel alt yapıları doğrultusunda çıkarlarını da koruyarak planladıkları teorik politikaların pratiğe aktarılıp sonuçlanması için etkili bir dizi eylemin gerçekleştirilmesidir.

Stratejik çalışmalar içerisinde sıklıkla vurgulanan büyük/üst (*grand*) strateji ise uluslararası sistemdeki konjonktürel gelişmeler karşısında iç ve dış siyasetin ulusal çıkarlar çerçevesinde daha geniş bir çerçevede planlanmasına işaret etmektedir. Hedefler için bir yol haritası sunan büyük stratejiyle ülkenin dış politikasını, güvenliğini, refahını, değerlerini geliştirip korumak için askerî, ekonomik, diplomatik, kültürel ve hatta psikolojik tüm araç ve kaynakların seferber edilmesi söz konusudur. Hazırlanması ve uygulanması bakımından bu türden stratejiler avantajları ve dezavantajları olacak biçimde tasarlanmış (*delibrate*) veya beliren (*emergent*) türlerde olabilir (Özdemir, 2020, s. 52-60). Başarılı makro planlamaları oluşturabilmek için küresel eğilimler, bölgesel dinamikler yanı sıra uluslararası sistemdeki iş birliği, çatışma ve rekabetin doğasının derinlemesine anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca, bu türden planlamalar, değişen koşullara uyum sağlama, fayda-maliyet analiziyle kaynakların nasıl tahsis edileceği konusunda zorlu seçimler yapma becerisini de içinde barındırmalıdır. Bu yönleriyle stratejinin amacı, eldeki kaynaklar ile siyasi amaçların olabildiğince en iyi şartlarda uyumlulaştırmasıdır.

Jeopolitik araştırmalarda dünya tarihinde hegemon güç olmanın koşullarının başında güçlü bir deniz ticaret filosu ile bunu koruyabilecek bir donanmaya sahip olunmasına sıklıkla vurgu yapılır. Kuşaklardan merkeze, denizlerden de karalara doğru gelişen bir hâkimiyet stratejisi üzerinde duran Amiral Alfred Thayer Mahan (1890), 19. yüzyıl sonlarında donanmaların askerî bir güç olmasının yanı sıra devletlerin stratejik araçlarından biri olduğuna dikkat çekmiştir. Açık denizlere hâkim olmanın deniz gücü için önemine vurgu yapan Mahan’a karşılık Clausewitz’den etkilenen Sir Julian Stafford Corbett ise deniz gücünün karada olanları etkilemesi bağlamında diplomasi ve siyaset ilişkisine odaklanmıştır (Till, 2009, s. 57-58; Karaosmanoğlu, 2020, s. 18-19). Deniz gücünün kilit bölgelerin kontrolü ve ticaret ile ulaştırma yollarını koruma yeteneğini de içerdiğini savunan Corbett (2010), bu gücün sadece denizde savaflara girmek yerine, siyasi hedeflere ulaşmak ve kara operasyonlarını desteklemek için kullanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Deniz kontrolü ya da denizcilik stratejisi olarak ele alınan bu yaklaşımlar, denizlerde strateji geliştirmenin ülkenin denizcilik çıkarları,

zorlukları ve fırsatları ile denizcilik alanının jeopolitik değerlendirmesi üzerinden yapılan uzun vadeli planlamaları kapsadığını göstermektedir. Büyük stratejinin temel özellikleri uyarlanacak olursa, denizde büyük stratejinin bir ülkenin denizcilik ve onunla bağlantılı alanlarda yapacağı tüm planlamaları daha geniş perspektifte ortaya koyan bir yol haritası sunması beklenir. Denizde başarılı büyük strateji ise küresel trendler, bölgesel dinamikler ve uluslararası deniz hukuku ve güvenliği hakkında derin bir anlayış ve yeni bir düzen tasavvuru gerektirir. Ayrıca, değişen uluslararası koşullara uyum sağlayıp stratejik, operasyonel ve taktik kazanımlar için kaynakların etkili kullanım becerisini de içermelidir.

Soğuk Savaş sonrası askerî güce dayalı stratejik çalışmalar devlet-merkezli olmanın ötesinde birçok farklı güvenlik sorununu da içeren biçimde genişlemiştir. Kısıtlı yaklaşımlar bütün insanların ortak kullanımına sunulan seyir serbestliğinin bulunduğu açık denizler için artık geri plandadır. Mahan'ın işaret ettiği tarzda açık denizlerde hâkimiyet önemsizleşirken kıyılarda yüksek ve alçak dalga sınırları arasında kalan sığ su bölgelerine yapılacak çıkarmalar, tahliye hareketleri, ambargo ve abluka açısından deniz gücü hâlâ önemlidir. Nitekim deniz yetki alanları konusundaki tartışmalar denizde egemenliğin büyük ölçüde karaya bağlı biçimde belirlendiğini gösterirken deniz güvenliği ile dış politika irtibatı kurulması gerekmektedir. Bu nedenle büyüme ve refahın kaynağı olarak denizler, hâlâ kolektif tedbir gerektiren birçok ulus-ötesi risk ve tehdit içerdiği gibi devletlerarasında hâk taleplerinin de sıklıkla yaşandığı alanlardır. Denizde geliştirilen stratejiler arasında devletlerin egemenlik alanını olabildiğince geniş tutmaya çalışmaları en yaygın strateji olsa da mevcut uluslararası sistemin sınırları çerçevesinde gelişen koşullar da önem kazanmaktadır.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI TARİHİNDE DENİZ GÜVENLİĞİ VE STRATEJİSİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar dış politikası, jeopolitik konumunun yanı sıra uluslararası sistemdeki gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Dış politikanın karar alıcılar yönünde farklılıklar olsa da temel vizyon açısından sürdürülen geleneksel ilkeler olduğu gibi yaşanan zorluklar ya da olası fırsatlar neticesinde bu ilkelerden sapmalar da söz konusudur. Deniz alanındaki politikalara verilen önem uluslararası konjonktüre, iç siyasi ve ekonomik gelişmeler ile karar alıcıların birikim ve önceliklerine göre de farklılaşmıştır. 1938'e kadar dış politikanın belirlenmesinde önde gelen lider olarak Mustafa Kemal Atatürk, 1924 yılında Hamidiye Kruvazörü hatıra defterine yazdığı: "*Hududlarının mühim ve büyük aksâmı deniz olan Türk devletinin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kaadir bir Türk Donanması'na mâlik olmak gayedir.*" (Tevetoğlu, 1990, s. 1170) sözüyle

Türkiye'nin güvenliği açısından denizlere ve donanmaya verdiği önemi vurgulamıştır.

Türk dış politikasının temel ilkelerini oluşturan ana unsurlar cumhuriyetin başından itibaren geçmiş kültürel mirası ve jeopolitik konumu da dikkate alan biçimde belirginleşip yerleşmeye başlamıştır. Bu çerçevede geleneksel ilkelerinden ilkini, ulusal kurtuluş mücadelesine önderlik yapmış Atatürk'ün “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” anlayışıyla örtüşen anlayışıyla statükonun korunması oluşturmaktadır. Türk dış politikasında daha sonra revizyonizmin örnekleri olsa da cumhuriyetin başından beri savaş sonrası statükoyu koruyan çizgi büyük ölçüde takip edilmiştir (Oran, 2009, s. 47-49). Türkiye, geçmişte bu coğrafyada kurulan büyük devletler gibi bölgedeki büyük güçlerle ilişkilerini dengelemeye çalışıp coğrafi konumunu bölgesel istikrar ve iş birliğini geliştirmek için kullanmıştır. Tanzimat döneminden beri gelen Batıcılık perspektifi ise Türk dış politikasının ikinci geleneksel yönünü oluşturmaktadır (Oran, 2009, s. 49-51). Modern Türkiye'yi kuran Atatürk'ün “muasır medeniyetler” seviyesine ulaşma gayesi olarak gösterdiği gibi Batı ile ilişkileri dengede tutup olabildiğince iş birliği temelinde güvencede olmak, bu ilkenin altyapısını oluşturmaktadır (Sander, 1998, s. 78-79). Bu istikamet, Atatürk döneminde Batıcı reformların hayata geçmesini sağlarken İkinci Dünya Savaşı sonrası daha belirgin biçimde etkili olacaktır. Bunlarla birlikte dış politikada büyük ölçüde uluslararası hukuka uygun hareket etmek statükocu ve Batıcı ilkeleri tamamlayıcı bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Mümkün olduğunca meşruiyet sınırları içerisinde kalarak egemenliği koruma anlayışı da bu ilkenin en önemli göstergesidir.

Cumhuriyetin ilanının ardından kurucu antlaşması Lozan'dan kalan sorunları çözmekle meşgul olan Türkiye, Temmuz 1926'da yürürlüğe giren Kabotaj Kanunu ile yabancı ülke gemilerine tanınan ayrıcalıkları kaldırmıştır. İki savaş arası dönemde bağımsızlığını önceleyen Türkiye için deniz açısından temel güvenlik sorunu, Mussolini İtalya'sının Doğu Akdeniz'deki tehdidinin giderek büyümesidir. İtalya'nın On İki Adalar ile Leros adasına yerleşip 1935'te Habeşistan'ı işgali Türkiye'nin endişelerini artırmıştır (Gönlübol & Sar, 1990, s.110). Söz konusu adanın egemenliğinden ziyade İtalya tarafından yoğun biçimde silahlandırması Türkiye üzerinde bir işgal kaygısı yaratmıştır (Papuçular, 2020, s. 43). Diğer yanda Avrupa'da revizyonizm isteyen Hitler'in 1932'de Almanya'da iktidara gelmesi üzerine Türkiye statüko taraftarı kanatlarla irtibatını artırarak Akdeniz Paktı'nda olduğu gibi bölgesel denge arayışlarını hızlandırmıştır. Bu arada 1921 yılında Moskova Antlaşması, 1925 yılında “Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması”, 1931'deyse “Karadeniz ve O'na Bitişik Denizlerde Deniz Kuvvetleri'nin Sınırlandırılması Protokolü” imzalanan Sovyetler Birliği ile nispeten iyi ilişkilerin olduğu bir ortam söz konusudur. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, diplomatik girişimlerde bulunarak uluslararası hukukta şartların esaslı biçimde değiştiği (*rebus sic stantius*) gerekçesiyle boğazlar için yeni bir konferans toplanması çağrısında

bulunmuştur. Nihayetinde 1936'da imzalanan Montrö (*Montreux*) Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarından ticaret ve savaş gemilerinin geçiş rejimi yanı sıra bölgenin güvenliği garanti altına alınmıştır. Lozan'da Boğazlardan serbest geçiş için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının her iki kıyıları ve Marmara Denizi'ndeki adalar silahtan arındırılıp tahkimat yapmak ve asker bulundurmamak yasaklanmıştı (Armaoğlu, 2018, s. 260). Buna karşılık Lozan Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde kurulan Boğazlar Komisyonu'nu ortadan kaldıran Montrö, Karadeniz'e kıyısı olan devletler ile boğazları kullanacak diğer ülkeler arasında denge kurmuştur. Savaş ve barış koşullarında Türkiye'nin tarafsız olup olmadığına göre ticaret ve savaş gemileri için geçiş rejimini düzenleyen bu sözleşme, Türkiye'nin boğazları yeniden silahlandırabilmesi ve uluslararası denetim komisyonunu feshetmesi nedeniyle önemli bir kazanım sağlamıştır (Hale, 2003, s. 57).

Montrö sonrası büyük savaş yaklaşırken, 1937 yılında Doğu Akdeniz'de ticaret gemilerine yönelik denizaltılardan İtalyanlar tarafından yapıldığı düşünülen saldırılar Türkiye'nin endişelerini artırmıştır. İngiltere ve Fransa ile Akdeniz'den gelebilecek İtalyan tehdidine karşı ittifak kuran Türkiye, 1939 yılında Doğu Akdeniz açısından stratejik bir noktada yer alan Hatay'ın anavatanına katılımını sağlamıştır. Yoğun çatışma ve baskının hâkim olduğu İkinci Dünya Savaşı yılları ise savaşa katılmamasına rağmen Türkiye açısından zorlu geçmiştir. İşgale uğramamak ve savaşa girmemek amacıyla tarafsızlığını korumaya özen gösteren Türkiye, savaşın taraflardan Sovyetler Birliği, İtalya ve ABD'nin boğazlardan geçiş taleplerini zor da olsa Montrö çerçevesinde yürütmeye gayret göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Karadeniz'den güneye doğru boğazlar başta olmak üzere egemenliği ve toprak bütünlüğüne karşı Sovyetler Birliği'nden ciddi tehdit hissedilen Türkiye, bunu Batı ittifakı içerisinde yer almaya çalışarak bertaraf etmeyi istemiştir. 1947 yılında Sovyet tehdidine karşı Yunanistan'la birlikte Truman Doktrini çerçevesinde askerî ve ekonomik olarak güçlenmesine dönük yardımlardan faydalanmıştır (Armaoğlu, 2018, s. 336-337). Ardından Sovyet yayılmasını önleyip Avrupa'nın yeniden ayağa kalkmasını sağlamak üzere ABD tarafından uygulamaya koyulan Marshall Yardım Planı'na da dâhil olmuştur. Avrupa'yı merkez olmaktan çıkarıp Sovyetler Birliği ve ABD arasında iki kutuplu bir dünya düzeni görünümü yaratan Soğuk Savaş sürecinde siyasi ve hukuki nitelikteki neredeyse bütün Batı kurumlarıyla yakın olmayı seçen Türkiye, ABD ve Batılı müttefiklerinin Sovyetler Birliği'ni "çevreleme" stratejisinde kilit rol alacaktır. Nitekim ABD'nin Sovyetleri çevreleme stratejine uygun düştüğü için 1952 yılında katıldığı NATO ittifakı ile Türkiye askerî olarak kendini güvenceye almıştır. Böylece Varşova Paktı'nın Karadeniz ve boğazları aşarak sıcak denizlere inme olasılıklarını engelleme rolünü Tanzimat'tan itibaren gelen çizgiyle Batıcılık perspektifine sahip Türkiye üstlenmiştir.

Soğuk Savaş'ın ileri aşamalarında iç siyasette darbelerle siyasi çalkantılar yaşayan Türkiye'nin Batı ile kurduğu ilişkiler başta olmak üzere genel dış politik tutumlarında radikal değişimler görülmemiştir. Bununla birlikte 1962'deki Küba füze krizinin ardından nükleer silahların gölgesindeki rekabetin nispeten azaldığı, tarafların tedricen statükoya alıştığı yumuşama/detant döneminde daha özerk bir dış politika izleme imkânı bulunmuştur. Türkiye, 1960'lı yılların ortalarından itibaren deniz alanında özellikle Ege Denizi ve Kıbrıs çerçevesinde Yunanistan ile yaşanan gerilimlerle meşgul olmuştur. Doğu Akdeniz'deki konumuyla oldukça stratejik bir noktada yer alan Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında 1960'ta kurulan denge kısa bir süre sonra iki toplum arasında çatışmaya dönüşmüştür. 1964 ve 1967'de Kıbrıs'ta iki toplum arasında yaşanan bunalımlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör ülkesi Türkiye'nin amfibik bir harekât yapabilme kapasite eksikliği açık biçimde görülmüştür. Türkiye ve Yunanistan arasında olası bir çatışma durumunda bölgede Sovyetlerin lehine bir durum oluşmamasını isteyen ABD'nin Haziran 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarmasını engellemek amacıyla "Johnson Mektubu" kapsamındaki baskısı, Türkiye'nin NATO ittifakı bağlamında dış politikasını gözden geçirmesini tetiklemiştir (Uslu, 2016, s. 178-181). 1960'lı yılların sonrasında ABD'nin Akdeniz'deki gücü 6. Filo'nun Türk limanlarına yaptığı ziyaretler başta sol gruplarca protesto edilmiş, kamuoyunda da katıldığı yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir (Uslu, 2016, s. 194-195).

1970'li yıllara gelindiğinde deniz gücü amfibi harekât yeteneği bağlamında ciddi bir ilerleme kaydetmiş Türkiye, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmeye çalışan bir darbeye yanıt olarak 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Kıbrıs'a Ağustos 1974'te gerçekleştirilen ikinci harekât ve adanın büyük bölümünün Türkiye tarafından kontrol altına alınması sonrası gelişen süreç ABD'nin silah ambargosunu devreye sokacağı gelişmeleri doğurmuştur (Uslu, 2016, s. 316-323). Bundan sonra Kıbrıs gerilimi Ege'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki diğer sorunları etkileyecek çözümsüz bir mevzu olarak günümüze taşınacaktır. Karasuların genişliği, kıta sahanlığının sınırlandırılması, ulusal hava sahalarının sınırlandırılması, askerî uçuş faaliyetlerinin kontrolü, ada, adacık ve kayacıkların mülkiyeti, Doğu Ege adalarının askersizleştirilmesi sorunları gibi birçok sorun ikili ilişkileri uzun vadede etkileyecektir (İnan & Yücel, 2003).

Bu arada Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu girişimiyle düzenlenen deniz hukuku konferanslarına aktif biçimde katılsa da nihayetinde 1982 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) taraf olmamıştır. Bu konferanslarda diğer devletlerin yaptığı gibi ulusal çıkarları ve Ege Denizi konusundaki temel tezleri doğrultusunda hükümlerin sözleşmede karşılık bulması için çabalamıştır. Ancak ne var ki, karasuları konusunda 12 mil genişliğin yarı kapalı denizler açısından coğrafi koşullar ile hakkaniyet ilkesi doğrultusunda

düzenlenmesi talebi karşılık bulmamıştır. Çekinince koymaya imkân tanımaması nedeniyle de Türkiye şimdiki değin sözleşmeyi imzalamamıştır (Anlar Güneş, 2007, s. 11-13).

1979 yılında Afganistan ve İran odaklı gelişmeler neticesinde Soğuk Savaş kutuplaşması tekrar sertleşirken jeostratejik konumu yeniden önem kazanan Türkiye, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası ABD ile yeniden yakın bir ilişki içerisine girmiştir. Bu dönemde Kıbrıs'taki gelişmelerle meşgul olmaya devam eden Türkiye, Rogers Planı kapsamında Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadına dönmesini onaylamıştır. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başında dağılmasıyla da Türkiye'nin güvenliğine yönelik -zaman zaman iyi ilişkiler kurulmasına rağmen- asırlık Sovyet/Rus tehdidi nispeten azalmıştır. Doğu Avrupa'dan Orta Asya ülkelerine önemli ekonomik ve siyasal değişimlerin yaşandığı bir süreçte Karadeniz havzası öne çıkan yerlerden biridir. Soğuk Savaş sırasında gergin bir atmosferin olduğu Karadeniz, yeni bir süreci deneyimleyen Kafkasya, Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkeleri arasındaki bölgenin merkezindedir. Hazar havzasındaki petrol ve doğal gazın Batı'ya taşınması açısından da kritik bir konumdadır. Bu potansiyeli kullanarak Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler yanında Karadeniz'le irtibatı bulunan ülkeleri bir araya getirip çok taraflı iş birlikleri kurmak isteyen Türkiye, Haziran 1992'de İstanbul'da yapılan zirveyle Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'nün (KEİ) kurulmasına öncü olmuştur. Bu kapsamda KEİ'nin Karadeniz bölgesinin Türkiye'nin serbest piyasa deneyimini aktarımı, yatırımcılık ve bankacılık temelinde bilgi değişimiyle ekonomisinin canlandırılması, Kafkas, Balkan ve Orta Asya ülkelerinin potansiyel ulaşım, taşımacılık, turizm, balıkçılık potansiyellerinin kullanılması gibi ekonomik hedeflerinin yanında Doğu-Batı yumuşamasının getirdiği yeni uluslararası konjonktürde bölgesel iş birliğini destekleyecek siyasal amaçları taşımıştır (Sander, 1998, s. 213).

Küreselleşmenin etkili olduğu bir süreçte Avrasya jeopolitiğinde kilit bir bölgede kendi inisiyatifi ile eski Sovyetler Birliği üyelerini de kapsayacak bir girişim başlatan Türkiye için boğazların geçiş güvenliğini de yeni dönemde önemli konular arasındadır. 1936 Montrö'den itibaren Türk Boğazlarından geçen gemi sayısının ve tonajlarının artması, yeni hukuksal düzenlemelere ihtiyacı doğurduğundan 1 Temmuz 1994 tarihinde "Boğazlar ve Marmara Bölgesi Deniz Trafik Düzeni Hakkında Tüzük" kabul edilmiştir. 6 Kasım 1998 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü" ile 1994 yılındaki tüzük revize edilerek can, mal ve seyir emniyetine ilişkin yeni bir düzenleme uygulamaya koyulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında Ege Denizi'nde de Yunanistan ile karasuları, kıta sahanlığı, adaların egemenliği sorunları başta olmak üzere uyuşmazlıklar büyük ölçüde devam etmiştir. Yunanistan'ın 1994 yılında yürürlüğe giren BMDHS kapsamında karasularını 12 deniz mili kadar genişletme hakkı olduğunu ileri sürmesi karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi 1995 yılında aldığı bir kararla bu girişimi bir savaş nedeni (*casus*

belli) olarak kabul edeceğini açıklamıştır. Diğer yandan 1995 yılının son günlerinde *Figen Akat* isimli kuru yük gemisinin Kardak kayalıklarında karaya oturması üzerine kurtarma faaliyeti bağlamında yaşanan Kardak (*Imia*) Krizi ile Ege'deki adacık ve kayalıkların mülkiyeti tartışması gündeme gelmiştir (Kut, 2004, s. 513-515; Başeren, 2006, s. 46-48). Türkiye ve Yunanistan arasında sıcak bir çatışma olasılığının yükseldiği bu kriz, ABD'nin girişimi neticesinde ile yatıştırılmıştır.

Yunanistan tarafından 1996 yaz aylarında NATO tatbikatına dahil edilmek istenen Keçi (*Gavdos*) Adaları'nın statüsü tartışması da Ege'de ada, adacık ve kayalıkların statüsü tartışmasını yeniden sorgulatmıştır (Kut, 2004, s. 515). Kardak kadar kamuoylarını etkileyecek düzeyde olmayan bu krizin ardından 1997 yılında Kıbrıs Rum Yönetiminin Rusya Federasyonu ile yaptığı anlaşma sonucu Rus yapımı S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs'a yerleştirilmesi de başka bir bulanım doğurmuştur. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkinliğini artıran ve bölge dengelerini etkileyen bu gelişme karşısında ABD yeniden devreye girmiştir. Füzelerin Yunanistan'a verilip Türkiye'nin menzil dışına çıkarılarak Girit'e yerleştirilmesiyle bulanım aşılmıştır.

Öte yandan, Ocak 1996'da Karadeniz'de Avrasya feribotunun Çeçenlerce kaçırılması sonrasında eylemi yapanların sadece geminin rotasını değiştirmekle yargılanması Rusya ile Türkiye arasında gerilime neden olmuştur. Bununla birlikte KEİ'ye üye ülkelerin ilgisinin 2000'lere doğru azaldığı görülmüştür. Azalan ilgiyi yeniden canlandırmak üzere 2001'de Türk Deniz Kuvvetlerinin de girişimlerinin de etkisiyle kurulan çok uluslu Karadeniz Deniz İş birliği Görev Grubu (*Blackseafor*) ile mayınların temizlenmesi, arama ve kurtarma faaliyetleri, insani yardımlar, çevrenin korunup güvenlik artırıcı önlemlerin alınmasına katkıda bulunması planlanmıştır. Bunun yanında yine Türkiye'nin girişimleriyle 2004 yılında sahil güvenlik ve sınır korunması konusu başta olmak üzere Karadeniz'de yasadışı faaliyetlere karşı caydırıcılık amaçlı Karadeniz Uyum Harekâtı adı verilen çok uluslu bir güç teşkil edilmiştir.

2000'li yılların başından itibaren Türkiye ve Rusya ilişkileri görece yumuşamış, iki ülke arasında gerilimli ilişkilerden ekonomi ve strateji temelli yakınlaşmayı doğurmuştur (Kösebalaban, 2014, s. 329-331). SSCB sonrası Mavi Akım başta olmak üzere farklı düzeylerde enerji boru hatları projeleri kapsamında iş birlikleri söz konusu olmuştur. Karadeniz'e kıyısı bulunan Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında NATO'ya katılması, Gürcistan ve Ukrayna'nın da NATO ile irtibatının artması Rusya'nın Karadeniz'de NATO tarafından çevrenme endişesini daha fazla dillendirmesine yol açmıştır. Ağustos 2008'de Güney Osetya ve Abhazya'nın da dâhil olacağı Gürcistan-Rusya savaşı sırasında Montrö kapsamında tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir. 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, deniz yetki alanları bakımından ciddi bir uyuşmazlığın olmadığı Karadeniz'de Rusya'nın lehine bir nüfuz kazanımı yaratmıştır.

Yine Şubat 2022'den itibaren etkili olmaya başlayan Rusya Ukrayna Savaşı'nın da Karadeniz bağlamında yarattığı tehditler Türkiye'nin deniz ve boğazların güvenliği konusunda güvenlik riskleri yaşadığı bir süreç ortaya çıkarmıştır.

Tüm dünyada güvenlik algılarını değiştiren ve genişleten bir süreç yaratan 11 Eylül saldırıları, denizde terörizm olaylarına karşı deniz ve liman güvenliklerini sıkılaştırırken bu atmosferden Türkiye de etkilenmiştir. Bunun yanında Türkiye, Ege ve Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynaklarıyla ilgili birçok ihtilafa müdahil olmuştur. Bu anlaşmazlıklar Türkiye'nin Yunanistan, Kıbrıs ve Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini de etkilediği gibi NATO dengeleri üzerinde sonuçlar doğurmuştur. Annan Planı çerçevesinde 2004 yılında yapılan referandumdan sonuç çıkmaması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün aday temsilen 2004 yılında AB'ye girmesi çözümsüzlüğü derinleştirmiştir. Doğu Akdeniz'deki gerilimde Fransa başta olmak üzere AB'nin kurumsal olarak Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi lehine tutumlar aldığı bir dizi ihtilaf dış politika gündemini belirlemiştir.

Doğu Akdeniz'de büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin keşfedilmeye başlanması 2000'li yılların başlarına uzansa da karasuları ve münhasır ekonomik bölgeler üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında örtüşen hak iddiaları tartışmaları son yıllarda daha fazla gündem olmuştur. Bu gelişmeler karşısında Amiral Cem Gürdeniz ve Amiral Cihat Yayıcı tarafından gündeme taşınan Türkiye'nin savunmasını ileri coğrafyalarda gören ve aktif olarak Türkiye'nin deniz yetki alanlarının askerî güçle savunmasını içeren "Mavi Vatan" söylemi popülerlik kazanmıştır. Türkiye'nin deniz yetki alanları üzerine farkındalık yaratma amacı taşıyan bu söylem, 2015 yılından itibaren Türkiye kamuoyunda daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Arka planında deniz gücünün kullanarak 462 bin km²'ye denk gelen deniz yetki alanlarını savunmak yer almaktadır. Karadeniz, Marmara ve boğazların güvenliği için Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin uygulanmasını sağlamak, Ege'de ve Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarını ve Kıbrıs'ı güvenliğini korumanın önemine vurgu yapılmıştır. Mavi Vatan, Ege Denizi'nin doğu yarısının, bu sınırlar içindeki Yunan adalarını ilhak etmeden, ancak onlara altı deniz millik karasuları tanıyarak Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin içinde olduğunu iddia etmekte, kıta sahanlığının genişliğine ilişkin Yunanistan'ın argümanlarını reddederek Ege'deki Yunan adalarının askerden arındırılmasını talep eden unsurlar da içermektedir (Bardakçı, 2022, s. 521).

Türkiye'nin hem denizleriyle ilgili stratejisine hem de komşularıyla yaşanan egemenlik ihtilaflarına dönük önerileri bulunan Mavi Vatan söylemi dış politik tutuma yansımıştır. Nitekim bu söylemle tutarlı biçimde Türkiye, 2019 yılı itibarıyla Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklar üzerinde sismik araştırmaları ile sondaj faaliyetlerini sıkılaştıran Türkiye, bunlara ek olarak deniz gücüyle yaptığı gambot diplomasisiyle bölgede etkin olmaya

çalışmıştır. 2019, 2021 ve 2022 yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri tarafından “Mavi Vatan” adı verilen tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Yayıcı (2011) tarafından akademik ve hukuki altyapısı hazırlanan ve Türkiye ile Libya’nın Akdeniz’de komşuluğunu vurgulayan yaklaşımın Türk karar vericilerce benimsenmesi neticesinde Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında 27 Kasım 2019’da “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır. Her iki ülkenin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını gözeten bu anlaşmaya karşılık Yunanistan ise Mısır, İsrail ve Lübnan ile petrol ve doğal gaz arama çerçevesinde çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Söz konusu diplomatik hamlelere ek olarak Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı Navtex ilanları ve birçok ülkenin katıldığı büyük çaplı tatbikatlar takip etmesi nedeniyle Doğu Akdeniz’de gerilim birçok kez tırmanmıştır.

Aslında Türkiye’nin dış politikasında denizde askerî gücü ön plana alan yaklaşımlar 2010 yılından itibaren sıklaşmıştır. Bu çerçevede donanmanın ana vatandan uzaklaşarak küresel düzlemde açık denizlerde bayrak göstermek amacıyla birkaç kez tekrarlanan Türk Deniz Görev Grubu’nun teşkil edilmesi söz konusudur. Bu yıllarda Türkiye, ABD ve NATO ile geleneksel ittifakını sürdürürken, “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreçteki gelişmeler ile bizatihi Suriye krizinden etkilenip Rusya, Çin ve bazı Körfez ülkeleri gibi kilit küresel ve bölgesel aktörlerle stratejik düzlemde ilişkiler geliştirme gayretinde olmuştur. 2010 yılında Gazze’ye insani yardım taşıyan *MV Mavi Marmara* gemisine İsrail tarafından müdahale edilmesiyle iki ülke arasında ortaya çıkan kriz, İsrail’in üç yıl sonra özür dilemeyi ve tazminat ödemeyi kabul etmesiyle görece yatışmıştır. Mayıs 2015’te “*anavatanda güvende olmak için denizde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için tüm denizlerde var olmak*” ifadelerine yer verilen Türk Deniz Kuvvetleri Strateji Belgesi de Türkiye’nin dış politikası ve deniz güvenliği stratejisi arasında paralellik kurmaya dönük planlamaları içermiştir (Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2015). Küresel ölçekteki aktörlerin ve bölgesel güçlerin çekişmelerinin güvenlik ortamlarını değiştirip dönüştürdüğü bu yıllarda Türkiye, Suriye ve Libya’ya yapılan askerî müdahaleler yanında Dağlık Karabağ ihtilafında aktif rol almış, Somali ve Katar nezdinde nüfuzunu artırma odaklı hareket etmiştir. Böylece deniz gücünden de faydalanarak eş zamanlı operasyonlar yürütebilmiş, askerî gücünü hem uzak hem de yakın coğrafyada aktif olarak kullanma yoluna başvurmuştur.

Nihayetinde dış politikada şimdiye değin farklı dönemlerde uygulanmaya çalışılan savunma odaklı statükoyu korumaya dönük yaklaşımlar çerçevesinde gelişen deniz güvenliği stratejileri, değişen dünya şartları kapsamında zaman zaman başarılı olduğu gibi kimi zaman da denizlerdeki harekât alanını kısıtlayan sonuçlar üretmiştir. Bunlarla birlikte son yıllardaki gelişmeler, Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana aktif dış siyaset içerisinde olmaya giderek daha fazla odaklandığını

göstermektedir. Fakat, Türkiye'nin bölgesinde askerî gücünü gösterebilmesi bağlamında etkinlik ve fırsat olarak değerlendirilen atılımlar kimi zaman da risklerle dolu bir dış politika yönelimine yol açabilme potansiyeline sahiptir. Tercihlerin ve konjonktürün gelecekte Türkiye'ye denizlerde hangi sorunları getireceğini kestirebilmek güç olsa da Türkiye'nin tarihi, kültürü, coğrafyası çerçevesinde dış politika yaklaşımlarına yol gösteren ilkelerinin denizcilik alanında uyarlanması bağlamında daha zorlu bir uluslararası konjonktür söz konusudur.

3. YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRKİYE'NİN DENİZ GÜVENLİĞİ STRATEJİK VİZYONU

Deniz güvenliğinin dış politikasının genel vizyonu ve ikili ilişkilere yansıyan birçok yönü olduğu yukarıdaki tarihsel seyirde görülmektedir. Söz konusu süreçte barışın korunması, uluslararası güç dengelerinin gözetilmesi, uluslararası hukuka uyulması ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin geleneksel dış politika ilkeleri, büyük ölçüde uluslararası sistemin yapısı ve konjonktüre göre belirlenmiştir. Bu sürecin daha sistematik biçimde dönüşümünü ana hatlarıyla gösteren aşağıdaki tabloya bakılabilir.

Tablo. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri Ekseninde Deniz Güvenliği

Dönem	Uluslararası Ortam	Deniz Güvenliği Ekseninde Dış Politika Temel Gündemi	Dış Politika Temel İlkelerinin Uygulanması
1923-1939	İki büyük dünya savaşı arası dönem. Revizyonist-statükocu çekişmesi eksenine Alman ve İtalyan tehditlerinin artması.	Lozan'dan kalan sorunları çözme. Kabotaj Kanunu ile yabancılarla tanınan ayrıcalıkların kaldırılması. Montrö ile boğazlardaki kısıtlamaların kaldırılması.	Batıcı reformlar. "Yurtta barış, dünyada barış" ekseninde statükonun korunması. Meşruyet anlayışına riayet.
1939-1945	İkinci Dünya Savaşı yoğun çatışma ortamı ve baskının hâkim olduğu bir süreç.	İşgale uğramamak, savaşın dışında kalabilmek temel amaç. Akdeniz'den gelebilecek İtalyan tehdidine karşı İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma. Doğu Akdeniz açısından stratejik bir noktada yer alan Hatay'ın anavatana katılması.	Statükonun korunmasının oldukça zor olduğu bir dönem. Savaşa girmemek için dengencilğe özen gösterme.
1945-1960	Batı ve Doğu Bloku arasındaki bölünme sonrası Soğuk Savaş başlangıcı, iki kutuplu sistemin hakimiyeti.	Bloklardan özerk davranmayı zorlaştıran nükleer silahların etkili olduğu uluslararası ortam. Karadeniz ve Boğazlarda Sovyetler'den algılanan tehdit karşısında NATO ittifakına katılma.	Meşruyet ve ihtiyat konulara özen göstermenin zorlaşması. Tüm Batı kurumlarına katılma arayışı.
1960-1980	Soğuk Savaş taraflarının statükoya alışması ve nükleer silahların yarattığı dehşet dengesiyle gelen	Kıbrıs ekseninde çok yönlü bir dış politika stratejisi. Johnson Mektubu sonrası ABD ile gerilimler. Kıbrıs'ın dış politik gündemi büyük ölçüde belirlemesi.	Güç dengesine dayanma. Soğuk Savaş koşulları nedeniyle Batıcılık hâlâ önemli.

yumuşama dönemi	1960'larda amfibik harekât yapma kapasitesi eksikliğine karşın 1974'te Kıbrıs'a başarılı çıkarma.	Kıbrıs ekseninde 1970-1980 arası aktif ve çeşitlenen dış politika.	
1980-1990	Soğuk Savaşın çözümlenmesine doğru giden sürecin başlangıcı. Küreselleşmenin etkisini daha fazla hissettirmesi.	Yunanistan ile Ege Denizindeki sorunların çeşitlenip derinleşmesi. Dış politikada ABD etkisinin yeniden ağırlık kazanması. Yunanistan ile Ege'de uyuşmazlıklar devam ederken Kıbrıs gelişmeleri etkisini sürdürmekte. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmama.	Batıcılık temelinde ABD ile sıkı ilişkiler. Aktif dış politika nedeniyle statükoculuktan nispeten uzaklaşma.
1990-2001	Soğuk Savaş'ın sona erışı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yarattığı etkiler. Küreselleşme ekseninde geçiş süreci.	Yeni uluslararası ortama uyum çabası. Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'nün kurulmasında aktif tutum. Montrö'nün Türkiye lehine revize edilmesi. Yunanistan ile Kardak ve Gavdos adaları krizleri başta olmak üzere Ege ve Doğu Akdeniz'de uyuşmazlıkların devam etmesi.	Jeopolitiğin yeniden önem kazanmasına dönük bölgesel atılımlar ile dengenin korunması. AB üyelik süreci ekseninde Batıcılık devam etmekte.
2001-2023	11 Eylül 2001 ile uluslararası politikada güvenlik algılarında yaşanan değişim dönüşüm etkili. ABD, Rusya ve Çin arasında küresel rekabetin artması.	Ege ve Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynaklarıyla ilgili birçok ihtilafa müdahil olma. Mavi Vatan doktrini. Türk Deniz Kuvvetleri'nin millî unsurlar ile modernizasyonu ve askeri güç seçeneğinin aktif kullanımı. Ege ve Doğu Akdeniz kapsamında Yunanistan başta olmak üzere bölgesel rekabetin artışı.	Aktif dış politika nedeniyle statükoculuktan nispeten ayrılma. Küresel rekabet karşısında bölgesel çapta dengecilik etkili. Batı'ya alternatif arayışlarına rağmen Batıcılıktan tamamen kopmama.

Kaynak: Eserin Müellifi Tarafından Hazırlanmıştır.

Tarihsel süreçte de görüldüğü üzere coğrafi konum, rejim, algılanan tehditler, kurulan ittifaklar ve uluslararası konjonktür güvenlik ve dış politikalarının tayin edilmesinde belirleyici faktörlerdir. Coğrafi konum, denizcilik politikası, sahip olunan boğazlar ve teknolojinin de askeri ve ticari deniz gücünü etkilemesi söz konusudur (Tutak & Koçer, 2023, s. 8). Ortadoğu, Asya ve Avrupa'nın kesişimdeki jeopolitik konumu, yarımada niteliği ve bir iç denize sahip olması, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ilgilendiren konular arasında denizleri kritik bir konuma sokmaktadır. Küresel güçlerin denizler üzerinden uzanmaya çalıştığı Orta Doğu ve Hazar arasındaki enerji kaynaklarına yakınlığı, Türkiye'nin ankarasının savunmasını daha geniş bir perspektifte düşünmesini zorlamaktadır. Nitekim önemli boğazlar yanı sıra küresel ticari ve finans ağlarına yakın jeopolitik konumu nedeniyle evrensel gelişmelerden de etkilenen Türkiye'nin gelecekteki dış politikasında da denizler ihmal edilmemesi gereken bir faktördür.

Savunma ve güvenlik ekseninde sürdürülebilir deniz güvenliği politikaları için tasarlanmış bütüncül stratejik yaklaşımlar başarı faktörleri üzerinde etkili olabilecek önemli yol haritalarıdır. Türkiye'nin deniz güvenliği stratejisinin daha sistematik hale gelmesi, bu alanda ona rehber olarak hizmet edebilecek doktrinler yaratabilmesiyle mümkündür. Denizlerdeki güvenlik zorluklarını anlamak, analiz etmek ve çözmek amacıyla geliştirilecek doktrinler, denizciliğin çevre ve ekonomik faaliyetler alanlarındaki sağlıklı akışını sağlayacağı gibi deniz kuvvetlerinin operasyonlarını planlayıp icra ederken kullanılacak bir kılavuz yerine geçebilecektir. Denizlerdeki gerilim ve çatışmaların önlenip yönetilmesi için de çerçeve sağlayabilecek doktrinler, savunma güvenliğinin yanı sıra bölgesinde barış ve istikrarı korumak, ticaretin serbestliğini sağlamak gibi amaçlara da hizmet edecektir. Bu bağlamda başarılı bir deniz güvenliği yönetişimi için askerî gücün aktif biçimde kullanılmasının yanı sıra diplomasi ve hukukun da akılcı biçimde kullanılmasının oldukça önemli olduğu geçmişte yaşanan krizlerden anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin deniz güvenliği stratejisi içerisinde hem jeopolitik konumu çerçevesinde belirlediği güvenlik algısına göre davranması hem de kıyısı bulunduğu denizlerdeki meşru yetki alanlarının korunması amacıyla en uygun savunma seçeneklerini belirlemesi de oldukça önemlidir. Hâlihazırda, Ege ve Doğu Akdeniz'de donanmanın düzenli devriyeleriyle yürüttüğü gambot diplomasisi ile bu alanlarda yetki ihlallerine yanıt verilebilmektedir. Boğazlar ve Karadeniz'de kurulan dengeyle Montrö hükümlerine bağlı kalarak sürdürülebilir deniz güvenliği stratejisi uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunlarla birlikte Türkiye, şimdiki değin İkinci Dünya Savaşı'nı takiben oluşturulan dünya denizcilik düzenlemelerine uyum konusunda hassasiyetlerini uluslararası hukuka uygun biçimde uygulama gayreti göstermiştir. Türk dış politikasının temel ilkelerinden meşruiyetçilik ekseninde bayrak, kıyı ve liman devleti sorumluluklarını aksatmamıştır. Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization-IMO*) öncülüğünde deniz güvenliği tehditlerine karşı uluslararası topluluk tarafından geliştirilen sözleşme, kod, karar ve uygulamaları etkin bir şekilde yerine getirmiştir (Türkiye'nin Taraf Olduğu IMO Sözleşmeleri, 2020). Gelişmeleri yakından takip edip iç mevzuatıyla da uyumlu hale getirme konusunda aykırı bir tutum almayan Türkiye, gelecekteki IMO politikalarına katılma ve uluslararası topluluğun denizcilik alanında alacağı yeni kurallar konusunda uluslararası iş birliğine açıktır.

Türkiye'nin gelecekteki deniz güvenliği stratejilerinin başarılı olabilmesi için küresel ve bölgesel dinamiklerin serinkanlı biçimde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bir kere, Türkiye'nin komşularına deniz üzerinden bakıldığında ikili ilişkiler kurması gereken ülke sayısı artmaktadır. Çok farklı stratejik kültür ve algılamalara sahip bu ülkelerin farklı dış politik tarzları yanı sıra küresel güçlerin çeşitli müdahaleleri bu alanda karar vericiler için zorlu tercihleri gündeme getirmektedir. İkinci

olarak, boğazların geçiş güvenliği evrensel gelişmelerin odağındadır. Asya ile Avrupa, Karadeniz ile Akdeniz ve oradan da okyanuslar arasındaki bağlantıyı sağlayan Türk Boğazları uluslararası su yolu olmaları nedeniyle uluslararası düzenlemelere tabidir (Doğru, 2013, s. 133). Üçüncüsü, Ege Denizi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkileyen ikili uyuşmazlık alanıdır. Ege'nin aksine Karadeniz ve Akdeniz'de birden çok devletin müdahil olduğu daha çok taraflı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenlerle deniz güvenliği stratejisini belirlerken hem boğazların güvenliğini hem de Türkiye'nin kıyılarının bulunduğu denizlerin güvenliklerini kendine özgü şartlar dâhilinde ele alınması gerekmektedir.

Türkiye'nin deniz güvenliğini stratejisini belirlerken deniz hukuku alanındaki teamüller yanı sıra temel tezlerini tutarlı biçimde uluslararası topluluğun bilgisine sunması da önemlidir. Örneğin Türkiye anakarasına 2 km uzaklıktaki Meis Adası'nın kıta sahanlığı olduğunu iddia eden Yunanistan, Meis yanında Girit ve Rodos esas hattını temel alarak Akdeniz'in büyük bir bölümünde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Yunanistan'ın hem Doğu Akdeniz'de hem de Ege'de Türkiye'nin yetki alanlarını dar bir alana sıkıştırma girişimleri karşısında Türkiye meşru temel argümanlarını tutarlı biçimde uluslararası platformlarda savunmak durumundadır (Şahin, 2021). Diğer yandan, Karadeniz ve Doğu Akdeniz gibi petrol ve gaz rezervleri açısından potansiyeli yüksek alanları koruyarak enerji güvenliğini sağlamak da Türkiye'nin deniz güvenliği politikaları açısından önemli bir faktördür. Hâlihazırda dört sondaj gemisi yanında enerji aktarımını sağlayacak hatlar ve tesisler konusunda belli bir aşama kaydedilse de bu kaynakların kullanıma sunulması için daha fazla araştırma ve tecrübeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin enerji kaynaklarının taşıma güzergâhlarının kontrollü biçimde kurması ve sürdürebilmesi de dikkate alınması gereken hususlar arasındadır.

Nihayetinde Türkiye'nin denizcilik yaklaşımlarında güçlü bir donanma ile yapılacak savunma yanında enerji güvenliği, ekonomik kalkınma, serbest ticaret, ulaşım, balıkçılık, turizm bağlamında dikkate alınması gereken faktörler oldukça fazladır. Organize suç örgütlerinin deniz üzerinden faaliyetleri, yasadışı göçlerin deniz güzergâhlarını izlemesi, tehlikeli yüklerin dar boğazlardan geçerken yol açabileceği çevre riskleri, deniz kazalarının yol açacağı tehditler de dış politikasında güvenlik tedbirlerini sıklaştırılmasını gerektirmektedir. Deniz ticaret hacmi artış trendini sürdüren Türkiye, deniz ekonomisini geliştirmek için liman, nakliye, tersane ve deniz turizmi gibi alanlarda yatırımlarını sürdürmek zorundadır. Buna karşılık geliştirilecek denizde güvenlik doktrini, gemi trafiği yönetimi, liman emniyeti, deniz haydutluğu ile deniz terörizmiyle mücadele, deniz kirliliğinin azaltılıp ekolojik dengenin korunması, enerji hatların güvenli biçimde taşınması, yasadışı göçlerin engellenmesi, denizde işlenecek potansiyel suçların önlenmesi ve doğal afetlere karşı hazırlıklı olmak gibi birden fazla sektörü ilgilendiren tehditleri kapsama dahil etmektedir.

Sonuç

Cumhuriyetin başından itibaren Türk dış politikasının belirlenmesinde süreklilik arz eden meşruiyet, dengeleme ve barışı önceleyen geleneksel ilkelerin Türkiye'nin denizcilik vizyonu ile uyumlu olması, anavatanın savunması ve güvenliği için oldukça önemli olduğu çalışmada vurgulanmıştır. Deniz güvenliği stratejisi odaklı tarihsel süreçteki incelemede görüldüğü üzere, bu ilkelerin dış politikaya uygulanması uluslararası konjonktürden bağımsız olmamakla birlikte denizle ilgili konularda Türkiye'nin imkân ve yeteneklerini etkileyen bir seyir izlemiştir. Toprak bütünlüğünün korunması, güvenlik endişelerinin azaltılması, içerde refah ve huzur için deniz çevresinden başlayarak tehdit ve risklerin azaltılması, cumhuriyetin yüz yıllık serüveninde Türk dış politikasına büyük ölçüde yansıtılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada geleneksel dış politika ilkeleri ve deniz güvenliği stratejisi bağlamında Türkiye'nin hedeflerini sağlayabilmesi, olayların seyrine göre tepkisel bir yönelimden ziyade gelişmeleri serinkanlı değerlendirerek esnek olmaya imkân veren bütüncül tasarlanmış stratejilerle mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tasarlanmış stratejiler, Türkiye'nin denizcilik politikalarına yön verip anakarasını tehditlerden uzaklaştıracağı gibi güvenliğini de sağlayacak araçlarla sağlanabilecektir. Bu anlamda küresel ve bölgesel siyasete dair dönüşümlerin Türkiye'nin dış politikası yanı sıra deniz güvenliği stratejileri açısından kapsamlı analiz edebilecek politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Tüm bu gereklilikler, Türkiye'nin deniz farkındalığı konusunda daha fazla çaba sarf etmesini, askerî ya da sivil denizcilik uygulamalarının bilinç düzeyinin yükseltilmesini, etkili savunma stratejileri için ordusunu çağdaşlaştırmayı, istihbarat yeteneklerini geliştirip teknoloji ve yeniliğe yatırım yapmasını içermektedir. Ayrıca denizde güvenlik doktrinleri, Türkiye'de deniz gücünü oluşturan askerî unsurlar ile kamu ve sivil denizcilik sektörü tarafından benimsenip uygulandığı takdirde başarılı olabilir.

Nihayetinde denizle yakından bir ülke olduğu gerçeği çoğunlukla ihmal edilen Türkiye'nin kıyıları boğazları ve limanları açısından güvenli bir halka yaratıp küresel ve bölgesel iş birliklerini de bu halkalar çemberinde çizmek, hukuku, diplomasiyi, meşru çıkarları, askerî gücü bu halkalarla bütünleştirebilmek kritik önemdedir. Ege Denizi'nde Yunanistan ile yaşanan uyuşmazlıklar, Karadeniz'de ve Doğu Akdeniz'de enerji odaklı gelişen rekabet ile Kıbrıs eksenli birçok sorun yanında Marmara Denizi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının güvenliğini bütüncül biçimde ele alan yaklaşımlarla sağlanabilecektir. Bu doğrultuda deniz yetki alanları uyuşmazlıklarına cevap verecek nitelikte uluslararası sistemi ve bölgesel dinamikleri dikkate alan, askerî gücün yanına hukuk ile diplomasinin birlikte kullanıldığı stratejik dış politika vizyonu ile erişmek olasıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Kenan Şahin: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Kenan Şahin: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain research requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Anlar Güneş, Ş. (2007). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve deniz çevresinin korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(2), 1-37.
- Armaoğlu, F. (2019). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995)*. Kronik Kitap.
- Bardakçı, M. (2022). Turkey and the major Powers in the Eastern Mediterranean crisis from the 2010s to the 2020s. *Comparative Southeast European Studies*, 70(3), 516–539. <https://doi.org/10.1515/soeu-2021-0071>
- Başeren, S. H. (2006). *Ege sorunları*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Corbett, J. S. (2010). *Deniz stratejisinin prensipleri*. (Çev. A. Tuncer Büyükonat), Doruk Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası güvenlik ve strateji*. Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Doğru, S. (2013). Türk Boğazları'nın hukuki statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye geçiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (2), 23-169.
- Freedman, L. (2013). *Strategy, A history*. Oxford University Press.
- Gönlübol, M. & Sar, C. (1990). *Atatürk ve Türkiye'nin dış politikası*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası: 1774-2000*. (Çev. Petek Demir), Mozaik Yayınları.
- Hart, B. H. L. (2003). *Strateji, dolaylı tutum*. (Çev. Selma Koçak), Doruk Yayınları.

- İnan, Y. & Yücel A. (2003). The Aegean disputes. *Foreign Policy Institute*, 1-51.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2020). Büyük stratejinin anlamı ve işleyişi. A. L. Karaosmanoğlu & E. Aydınli (Ed.), *Strateji düşüncesi: kuram, paradoks, uygulama* içinde (s.7-41). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kösebalaban, H. (2014). *Türk dış politikası: İslam milliyetçilik ve küreselleşme*. (Çev. Hüsamettin İnaç), BigBang Yayınları.
- Kut, Ş. (2004). Türk dış politikasında Ege sorunu. F. Sönmezoğlu (Ed.), *Türk dış politikası analizi* içinde (s.507-525). Der Yayınları.
- Mahan, A. T. (1890). *The influence of sea power upon history 1660-1783*. Little-Brown.
- Oran, B. (Ed.) (2009). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980* (Cilt I). İletişim Yayınları.
- Özdemir, H. (2020). “Tasarlanmış” ve “beliren” üst stratejiler: Türkiye ve diğer orta büyüklükteki devletler için alternatifler. A. L. Karaosmanoğlu & E. Aydınli (Ed.), *Strateji düşüncesi: kuram, paradoks, uygulama* içinde (s.43-75). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Papuççular, H. (2020). *Türkiye ve On İki Ada 1912-1947*. 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sander, O. (1998). *Türkiye'nin dış politikası*. İmge Kitapevi.
- Şahin, K. (2021). Ege Denizi'nde yetki alanları paylaşımının öncülü: karasuları sorunu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(40), 705-725. <https://dx.doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.1029815>
- Tevetoğlu, F. (1990). Atatürk'ün toplanmamış yazıları. *Bellekten*, 54(211), 1167-1178.
- Till, G. (2009). *Seapower: A guide for the twenty-first century*. Routledge.
- Tutak, E. & Koçer G. (2022). 21. Yüzyılda deniz gücünün askeri ve ticari perspektiften analizi için yeni bir yaklaşım önerisi: Türkiye Örneği. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23(1), 1-17. <https://doi.org/10.25294/auibfd.1165880>
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2015). *Türk Deniz Kuvvetleri stratejisi*. Deniz Basımevi.
- Türkiye'nin taraf olduğu IMO sözleşmeleri* (2020). 15 Haziran 2023 tarihinde https://denizhukuku.bilgi.edu.tr/media/document/2020/04/28/imo_sozl_eshmeleri_2020.pdf adresinden edinilmiştir.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak ittifak: 1947'den günümüze Türk-Amerikan ilişkileri*. Nobel Yayınları.

Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında Libya’nın rolü ve etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(14), 17-42.

Extended Abstract

Strategic studies aiming to reconcile military power and politics have been neglected in Türkiye for many years. Although there are non-profit organizations called think tanks or strategic research organizations, their scientific activities have followed a limited line. On the other hand, strategic studies, which are concerned with being analytical with the objective information they provide and are sensitive about critically filtering the issues they deal with, have been able to produce action plans that guide foreign policy decision-makers in the fields of defense and security. For successful maritime security governance, it is essential to know what maritime rules mean within the framework of the dynamics of the international system. Successful grand strategy at sea requires a deep understanding of global trends, regional dynamics, international maritime law and security, and a new vision of order. It should also include adapting to changing international conditions and using resources effectively for strategic, operational, and tactical gains. With these experiences, states can foresee risks and threats at sea and successfully defend their homelands and foreign political competition. Therefore, there is still a need to produce information at the political, legal, and diplomatic levels that will be able to cope with the challenging conditions of the sea and enable the effective use of military power. Türkiye’s ability to develop unique maritime security and strategies in its foreign policy by having competent experts in the field of public maritime law is possible through increasing the work of all stakeholders, especially universities, think tanks, and independent experts.

This article, which focuses on Türkiye’s traditional foreign policy principles and maritime security strategy since its establishment, aims to fill the gap in the relevant literature. Türkiye, which has severe military experience in terms of its history, culture, and geopolitical location, has deficiencies in creating a long-term, coordinated maritime security and strategy and adapting it to the conditions of the time. However, in the face of developments affecting their national interests, it is unthinkable for Turkish foreign policy decision-makers to be far from the mentioned experiences and maritime strategies. In a geography surrounded by seas on three sides, in a country with essential straits and international commercial transit stops, comprehensive planning is required in maritime law and security, protection of the marine environment, and port safety and security. Türkiye, with its geopolitical location at the intersection of the Middle East, Asia, and Europe, its peninsula nature, as well as an inland sea, is expected to attach importance to the waters among the issues that concern its national interests. From the same perspective, its proximity to the energy resources between

the Middle East and the Caspian, which global powers are trying to reach through the seas, forces Türkiye to think about the defense of its mainland from a broader perspective. It is determined in the study that the seas are a factor that should be addressed in the foreign policy of Türkiye, which is affected by universal developments due to its geopolitical location close to global commercial and financial networks as well as essential straits.

In the article, the compatibility of Türkiye's traditional foreign policy based on stability, balance, and legitimacy with the maritime security strategy that has developed since the beginning of the Republic is discussed in detail. Due to the importance of strategic planning in the seas, theoretical knowledge has been used to present a conceptual framework that addresses the primary determinants of strategy. Then, the historical course of Turkish foreign policy was evaluated from maritime security and strategy-oriented perspective within the framework of compliance with the traditional foreign policy principles of the Republic, and progress was made. Türkiye's geography, regime, perceived threats, established alliances, and international conjuncture have been evaluated to determine its security and foreign policies. Subsequently, suggestions are listed within the framework of the necessary infrastructure requirements for the maritime security strategy in Türkiye to be more effective in foreign policy. It is underlined that the Turkish navy's ability to be strong in its region and compete with other countries' navies depends on long-term, holistic, and flexible maritime security strategies. It is essential for Türkiye's defense and security that the basic principles prioritizing legitimacy, balancing, and peace, which have continuously determined Türkiye's foreign policy since the beginning of the Republic, are compatible with Türkiye's maritime vision. Although applying these principles in foreign policy is not independent of the international conjuncture, it may create opportunities or restrictions. In this respect, Türkiye's maritime policies include holistic strategies that allow flexibility by calmly evaluating the developments rather than a reactive orientation according to the course of events. It will direct its borders, keep them away from threats, and ensure its mainland's security. Therefore, transformations in global and regional politics should be supported by policies that can comprehensively analyze Türkiye's foreign policy and maritime security strategies.

It is critical to create a secure ring for Türkiye's coasts, straits, and ports, the fact that it is a country close to the sea, to draw global and regional cooperation within these circles, and to integrate law, diplomacy, legitimate interests, and military power with these rings. Disputes with Greece in the Aegean Sea, energy-oriented competition in the Black Sea and the Eastern Mediterranean, as well as many Cyprus-oriented problems, can be achieved because of strategic plans that address the security of the Marmara Sea, Çanakkale (*Dardanelles*) and Istanbul Straits holistically. Considering the international system and regional dynamics that will respond to the naval

strategy's maritime jurisdiction disputes, it will be possible to reach a solid military power with a strategic vision where law and diplomacy are effective together.